

УДК 37.014.5:378.014(477)
DOI 10.32782/NPU-VOU.2024.1(92).02

САМООРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТИ

© Гоцалюк А., 2024

Алла ГОЦАЛЮК

доктор філософських наук, професорка,
професорка кафедри філософії,
Київський національний університет
будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0002-2120-3232>

Ключові слова: самоорганізація, освітнє середовище, синергетика, форма та зміст, парадигма світосприйняття, особистісний розвиток, ефективність і якість освіти.

У статті висвітлюється питання сучасного розуміння самооргані-

зації освітнього середовища як показника ефективності освіти. Зроблено висновок, що ефективність освіти безпосередньо залежить від функціонування збалансованого освітнього середовища, яке буде ґрунтуватися на самоорганізації. Самоорганізація освітнього середовища допоможе в усвідомленні кожного учасника освітнього процесу потреби удосконалення особистісних якостей, а також у реалізації прагнення розвитку та здобуття нових компетентностей у період швидких змін та непересічних викликів.

Сучасним трендом є освіта людини протягом усього життя, незалежно від віку і попередньо набутих навичок. У цьому аспекті великого значення набуває самоорганізація як самої людини, яка прагне до

знань, так і освітянина, який використовуватиме творчі підходи до створення відповідного освітнього середовища. Метод синергетики дозволяє визначити розуміння самоорганізації освітнього середовища та

допомагає з'ясувати його особливості, охоплюючи сутність форми та змісту освіти, її якості та ефективності у сучасній парадигмі світосприйняття. Разом зі змінами у динаміці соціального буття відбуваються і нововведення до наукового розуміння та пізнання освітнього середовища: застосовуються інноваційні підходи у дослідженнях, здавалося б, уже всебічно вивчених явищ, ускладнюються та диференціюються знання, розвиваються міждисциплінарні дослідження, інтегрується та порівнюється уже набута інформація з відомостями про нові, можливо, більш складні типи об'єктів пізнання, здійснюються спроби моделювання розвитку ситуацій у зв'язку із сучасними викликами цивілізації (війна, пандемія). Синергетика є порівняно новим напрямом вивчення процесів та явищ, яка дозволяє осучаснити наукові підходи до розуміння освітнього середовища, його місця та ролі у житті людини.

Наукові дослідження самоорганізації (синергетики) розпочалися у середині 70-х рр. XX ст. як розуміння про теорію складних самоорганізованих систем. Л. Бергаланфі вивчав синергетичну парадигму (виражає суть природних і соціальних явищ), основою якої є кооперативність дій розрізнених ізольованих об'єктів, що спонтанно організується в структуру деякої системи, яка своєю чергою функціонує у певному середовищі [17]. Проблематика самоорганізації як міждисциплінарного поняття вивчалася у цей час такими вченими: Х. Хакеном [18], Е. Янчем [19]. З плином часу вивчення самоорганізації різних соціальних явищ лише поглиблювалося, що призвело до удосконалення знань з питань самоорганізації і в освітньому середовищі. Серед українських вчених, які досліджували питання самоорганізації освітнього процесу та освітнього середовища, можна назвати таких: С. Ганабу [4], Л. Зязун [10], К. Короткевич [11], Н. Мирончук [13], З. Самчук [15] та інших. Зокрема, С. Ганаба визначила поняття самоорганізації як компетентність в освіті та вказала на її регулятори [4]. У працях К. Короткевич

висвітлено проблематику організації навчання у контексті самоорганізації професійної підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін [11]. Н. Мирончук детально дослідила самомотивацію як складник самоорганізації викладача у професійній діяльності [13]. Однак проблематика освітнього середовища через призму самоорганізації, що вплинула би на його ефективність, вивчена не достатньо та потребує системного вивчення.

Мета роботи – визначення самоорганізації освітнього середовища як показника ефективності освіти. У цій статті досліджену специфіку взаємодії факторів самоорганізації освітнього процесу у контексті збалансованого особистісного розвитку. Особливої уваги заслуговує розуміння елементів самоорганізації освітнього середовища (саморегулювання, самомотивація, свобода педагогічної творчості, самоаналіз, самодисципліна, самоконтроль, самонавчання, самовиховання) як необхідних ключових засад збагачення освітніх практик. У цій публікації проводиться критичний аналіз морально-етичних засад у сучасному українському соціумі як важливого фактору самоорганізації.

На початковому етапі викладення матеріалу важливо приділити увагу розумінню самої дефініції самоорганізації. Багато вчених стверджують, що більшість систем є відкритими. До них відносять, наприклад, соціальні системи, тобто і освітнє середовище. У науці зазначається, що самоорганізація – це особливий процес, який характеризує складні, нелінійні та відкриті системи. Тобто під самоорганізацію в аспекті проблематики статті слід розуміти самостійно врегульовану суб'єктами освітнього процесу власну поведінку у разі, коли відсутні зовнішні впливи.

На думку авторів монографії «Саморегуляція соціального організму країни», якщо самоорганізацію можна визначити як здатність системи, її характеристику, то саморегуляція є функцією системи, що забезпечує самоорганізацію останньої. Тобто саморегуляція є функцією, що допомагає

системі реагувати на зміни в ній з метою забезпечення нормального функціонування або розвитку [1, с. 22]. Тому, розкриваючи проблематику самоорганізації освітнього середовища, важливо вказати на те, що їй притаманні елементи саморегулювання (наприклад, самостійного визначення суб'єктами змісту та форми освіти, застосованих методів). Властивістю самоорганізації є її можливість саморегулювання, що є «проявом справедливості: за допомогою його засобів відбувається врахування та збалансування інтересів конкретних суб'єктів у конкретних галузях, правовідносинах, запобіганням конфліктам та врегулювання тих, які вже виникли» [4, с. 73].

Отже, освітнє середовище виступає як універсальна, що потребує визначення цілісного рольового розуміння як фактору генези соціуму через перманентні та синергетичні особливості.

М. Туленкова зазначає, що «самоорганізація є суперечливою у своїх проявах щодо індивідів та їх спільнот, оскільки іманентно включає в себе як організацію, так і дезорганізацію. Самоорганізація соціальної системи пов'язана із виведенням ентропії в оточуюче середовище, тобто з її розпорядкуванням» [16, с. 28]. Справді, нові виклики принесли зміни й у форми та зміст освітнього процесу, який, прагнучи забезпечити ефективність освітнього середовища, змінює підходи до навчання.

На думку С. Ганаби, регуляторами самоорганізації «виступають внутрішні, глибинні структури свідомості людини. Йдеться про здатність людини самостійно організувати свій навчальний процес, фокусуючись на вирішенні питань розробки індивідуально орієнтованих освітніх цілей й завдань, спрямовування освіти та самоосвіти у контекст формування особистих та професійних якостей. Самоорганізована система набуває впорядкованості й функціональності без спеціальних впливів та організаторів зовні. Якщо процес самоорганізації має індивідуальний характер й тісно пов'язаний із характером, інтересами, світоглядними орієнтирами людини,

то про чіткі уніфіковані підходи до визначення методів та способів розвитку самоорганізації мова йти не може. Релевантними у цьому процесі можуть бути концептуальні ідеї» [4, с. 30–31]. Факторами, які би забезпечили подальший розвиток освітнього середовища українського соціуму, є різноманітні підходи, основою яких є саморегулювання, тобто визначення самим учасником освітнього процесу, виходячи із власного бачення та уподобань, напряму власної освіти або ж надання відповідних освітніх послуг, керуючись принципом академічної свободи.

Слід зауважити, що морально-етичні засади відіграють вкрай важливу роль у самоорганізації та саморегулюванні. Так, повага до прав інтелектуальної власності, дотримання правил академічної доброчесності насамперед вказують на добросовісність учасників освітнього процесу та їхню самоорганізованість. Добропорядні учасники освітнього процесу дотримуються їх не тому, що настане покарання у результаті того, що вони порушать відповідні правила, визначені законом, а тому, що переконані у потребі формування відповідного доброчесного освітнього середовища.

Для розкриття проблематики цієї статті актуальним є визначення освітнього середовища. На думку М. Братко, під освітнім середовищем варто розуміти «багаторівневу систему умов/обставин/чинників/можливостей, яка забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкта в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному» [3, с. 16].

О. Петренко акцентує увагу на тому, що «на сучасному етапі терміном «освітнє середовище» маркують природне або штучно створене оточення учасників освітнього процесу в просторі освіти, що включає зміст і засоби освіти, спрямовані на забезпечення продуктивної творчої діяльності особистості, її освітній розвиток, педагогічні умови, ситуації, систему взаємин між людьми, які поєднані спільною педагогічною та навчальною діяльністю.

Освітньому середовищу притаманні якісні характеристики, чинники й багаторівнева структура з вертикальними взаємозв'язками між рівнями. Отже, освітнє середовище є частиною мегасистеми соціального середовища» [14, с. 10].

О. Лобода підсумовує, що «концепції освітнього середовища дають змогу представити освітнє середовище як сукупність умов, що забезпечують освіту людини. Разом із тим саме під впливом діяльності людини середовище змінюється також, як змінюється і сама людина. Освітнє середовище не є матеріальною умовою діяльності, як звичайне середовище. Освітнє середовище виникає там, де відбувається комунікативна взаємодія двох суб'єктів, де кожен з учасників виявляється здатним змінити власну позицію, створити новий проєкт діяль ності на основі цього досвіду. Безумовно, така зміна можлива лише в умовах загальної гуманітарної спрямованості освітнього простору, зокрема освітнього простору закладу вищої освіти, який має бути спрямованим на внутрішні механізми самоорганізації майбутніх фахівців» [12, с. 19].

Освітнє середовище варто розглядати як загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку і становлення особистості, який відіграє значну роль у модифікації її поведінки, впливає на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості» [3, с. 16]. Така багатовекторність визначення поняття «освітнього середовища» говорить про те, що опис та моделювання процесів, які відбуваються у ньому як у нелінійній системі, є складними, моделі розвитку окремих його структурних елементів є різноманітними, що призводить до складності прогнозів щодо функціонування усєї дисипативної системи, яка перебуває у стані біфуркації.

Освітньому середовищу як складній, нелінійній та відкритій системі властива специфіка становлення та розвитку, особливості видів, змісту та форм, процесу функціонування, що відбуваються в середині неї на підставі когерентності внутрішніх

елементів. Водночас освітнє середовище володіє загальними рисами, притаманними усім складним системам, що розкривається у взаємодії з іншими зовнішніми системами, які впливають на неї.

На думку К. Короткевич, «самоорганізація власне навчальної діяльності може виступити основою особистісної спрямованості програми становлення й розвитку студентів шляхом формування індивідуального навчального простору й процесу» [11, с. 163].

Н. Мирончук підкреслює: «Самоорганізація об'єктивно властива кожному з учасників навчально-виховного процесу закладу вищої освіти. Вона є самостійним, завершеним і цілісним комплексом дій у системі регулювання відносин викладача як суб'єкта взаємодії з іншими суб'єктами у процесі педагогічної діяльності. Якість процесу самоорганізації визначається ступенем сформованості його компонентів: цільовизначення, планування, моделювання, самомотивації, рефлексії, самоконтролю, саморегулювання, самокоригування» [13, с. 65].

Отже, у самоорганізації освітнього середовища можна виділити різноманітні елементи. Зокрема, визначаються такі, як: саморегулювання, самомотивація, свобода педагогічної творчості, самоаналіз, самодисципліна, самоконтроль, самонавчання, самовиховання тощо.

Так, Н. Мирончук щодо самомотивації зазначає: «Самоорганізація у професійній педагогічній діяльності базується на самомотивації як спрямованій дії особи на актуалізацію бажання та створення енергії для виконання обраної цілі. Задля переорієнтації поведінки індивідуального суб'єкта на його внутрішні резерви та власні мотивовані зусилля необхідно синтезувати в єдину систему кращі методики, інноваційні методи і практики професійного та морального саморозвитку, планування роботи над собою, вивчення досвіду саморозвитку і самовиховання відомих особистостей, сприяти розкриттю потенційних можливостей особи в напрямку

підвищення власної активності задля професійного та особистісного успіху» [13, с. 74]. Одним із важливих інтересів сучасної людини є культурний цивілізаційний комфорт, тобто система різнопланових вигод (духовних, матеріальних), за яких індивід чи окремий соціум розвивається гармонійно, збалансовано [8, с. 75]. Тому освітнє середовище, на мою думку, також має бути комфортним для учасників процесу, і цьому сприяє його самоорганізація, тобто дозвіл самим впорядковувати (обирати) певні форми та елементи змісту освіти. Вказаний фактор зробить його більш ефективним.

На думку Л. Зязюн, «особистісний аспект сутності самоорганізації полягає у формуванні в людини нових функціональних систем (стійких рефлекторних утворень, інтелектуальних, волевих, емоційних), що їй сприяють розвитку здатностей, удосконаленню вмій шляхом самонавчання, самовиховання, самоконтролю тощо. До компонентів самоорганізації відносяться здатність до самоаналізу, самоконтролю, саморегуляції, уміння передбачати, цілеспрямованість, рішучість, самоволодіння, стриманість, самокритичність, самодисципліна, терпіння» [10, с. 24–25]. Крім того, духовна потреба особистості призводить до використання самореалізації, саморегульованих властивостей як аспектів самосвідомості [8, с. 184].

У підсумку особистісно-орієнтовні культурно-гуманітарні стратегії вищої освіти мають бути спрямовані на формування активної, мобільної, гнучкої й відповідально діючої на основі її власно виробленої рефлексивної, критичної і самостійної життєвої позиції [12, с. 25]. Провідні вітчизняні дослідники у сфері філософії освіти не випадково б'ють на сполох із приводу «зниження рівня наукового мислення й культури прийняття управлінських рішень, внаслідок чого звужується горизонт бачення проблемних викликів і ефективних відповідей на них» [15, с. 171]. Тому слід зауважити, що домінування цінностей самостійності,

самодостатності, самореалізованості, на відміну від ще не забутих патерналістичних бачень та прагнень, призведе до розквіту творчої зацікавленості, новаторства [9, с. 19] та підвищення ефективності освітнього середовища.

У цьому аспекті варто погодитися з думкою Н. Бондаренко, яка зазначає, що «надання пріоритетного значення формальним ознакам освітнього середовища, підміна критеріїв якості критеріями кількісними, а також зосередження уваги на другорядних факторам вочевидь не сприяє ефективності та якості освітнього процесу – особливо в контексті місійного покликання вищої освіти, яке кожним університетом світового рівня маніфестується як безальтернативний цільовий орієнтир. Відтак, виникає очевидна потреба добудови формальних функціонально-інструментальних опцій освітнього середовища сучасності пріоритетами змістовними і якісними, когерентними покликанню освіти, її місії і візії» [2, с. 47–48].

Ефективність освіти безпосередньо залежить від функціонування збалансованого освітнього середовища, яке буде ґрунтуватися як на самоорганізації, так і на визначених на рівні держави цільових орієнтирах, змісті та формі освіти. Самоорганізація освітнього середовища допоможе в усвідомленні кожного учасника освітнього процесу потреби удосконалення особистісних якостей, а також у реалізації прагнення розвитку та здобуття нових компетентностей у період швидких змін та непересічних викликів.

Зміни соціального буття на теренах України, що пов'язані з євроінтеграційним процесом та ускладнені збройною агресією росії, переформатовують погляди на освітнє середовище та його ефективність, акцентуючи увагу на самоорганізації учасників освітнього процесу та етичності їхньої поведінки. Самоорганізація освітнього середовища допомогла українській системі освіти вистояти під час збройної агресії російської федерації та забезпечити доступ до освітніх послуг. Цьому сприяли

і розвиток цифрових технологій та зміни форми освіти.

У самоорганізації освітнього середовища можна виділити такі елементи, як: саморегулювання, самомотивація, свобода педагогічної творчості, самоаналіз, самодисципліна, самоконтроль, самонавчання, самовиховання тощо.

Освітнє середовище має бути комфортним для учасників освітнього процесу, чому сприяє його самоорганізація, тобто дозвіл самим впорядковувати (обирати) певні форми та елементи змісту освіти, що робить його більш ефективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех, В.П., Крохмаль, Н.В., & Нестеренко, Г.О. (2010). Саморегуляція соціального організму країни : монографія. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова. 652 с.
2. Бондаренко, Н. (2023). Освітнє середовище: єдність форми та змісту. *Вища освіта України*. № 48. С. 40–49.
3. Братко, М.В. (2016). Управління професійною підготовкою фахівців в умовах Університетського коледжу: теоретичний аспект. *ScienceRise: Pedagogical Education*. № 7 (3). С. 9–16.
4. Ганаба, С. (2021). Самоорганізація як компетентність: поворот до особистісно-орієнтованої освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні науки»* / гол. ред. О. В. Діденко. № 1(24). Хмельницький : НАДПСУ. 456 с.
5. Гончаренко, О. (2017). Питання верховенства права та саморегулювання господарської діяльності. *Право і суспільство*. № 4-1. С. 70–75.
6. Горбунова, Л.С., Дебик, М.А., Зінченко, В.В., Сікорська, І.М., Степаненко, І.В., & Шипко, О.М. (2018). Культурно-гуманістичні стратегії розвитку університетської освіти в умовах динамічних суспільних трансформацій : монографія. Київ : ІВОНАПН України. 226 с.
7. Гоцалюк, А.А. (2018). Інтерес як фактор самоорганізації культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. № 3. С. 16–20.
8. Гоцалюк, А.А. (2018). Самоорганізація культури: сучасна парадигма. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку* : наук. зб. Вип. 25 / упоряд. і наук. ред. В. Г. Виткалов; редкол.: Ю.П. Богущкий, С. В. Виткалов, Волков С. М. та ін.; наук.-бібліогр. редагування наукової бібліотеки РДГУ. Рівне : РДГУ. С. 181–186.
9. Гоцалюк, А.А. (2018). Роль саморегулювання у формуванні інноваційної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. № 2. С. 16–20.

Ефективність освіти безпосередньо залежить від функціонування збалансованого освітнього середовища, яке буде ґрунтуватися як на самоорганізації, так і на визначених на рівні держави цільових орієнтирах, змісті та формі освіти. Самоорганізація освітнього середовища допоможе в усвідомленні кожного учасника освітнього процесу потреби удосконалення особистісних якостей, а також у реалізації прагнення розвитку та здобуття нових компетентностей у період швидких змін та непересічних викликів.

REFERENCES

1. Beh, V.P., Krohmal, N.V., & Nesterenko, G.O. (2010). Samoregulyatsiya sotsialnogo organizmu krayini monografiya [Self-regulation of the country's social organism: monograph]. Kyiv : NPU imeni M.P. Dragomanova. 652 s. [in Ukrainian].
2. Bondarenko, N. (2023). Osvitny sere-dovische: Ednist formi ta zmistu [Educational environment: unity of form and content]. *Vischa osvita Ukraini*. № 48. S. 40–49 [in Ukrainian].
3. Bratko, M.V. (2016). Upravlinnya profesynoyu pidgotovkoyu fahivtsiv v umovah Universitetskogo koledzhu: teoretichny aspekt [Management of professional training of specialists in the conditions of the University College: theoretical aspect]. *ScienceRise: Pedagogical Education*. № 7 (3). S. 9–16 [in Ukrainian].
4. Ganaba, S. (2021). (Samoorganizatsiya yak kompetentnist: povorot do osobistisno-orientovanoj osviti [Self-organization as competence: a turn to person-oriented education]. *Zbirnik naukovih prats Natsionalnoy akademiyi Derzhavnoy prikordonnoy sluzhbi Ukraini. Seriya : pedagogichni nauki* / gol. red. O.V. Didenko. Hmel'nitskiy : NADPSU. № 1(24). 456 s. [in Ukrainian].
5. Goncharenko, O. (2017). Pitannya verhov-enstva prava ta samoregulyuvannya gospodarskoy diyalnosti [The issue of rule of law and self-regulation of economic activity]. *Pravo i suspilstvo*. № 4-1. S. 70–75. [in Ukrainian].
6. Gorbunova, L.S., Debik, M.A., Zinchenko, V.V., Sikorska I.M., Stepanenko, I.V., & Shipko, O.M. (2018). *Kulturno-gumanistichni strategiyi rozvitku universitetskoyi osviti v umovah dinamichnih susplinih transformatsiy : monografiya* [Cultural and humanistic strategies for the development of university education in the conditions of dynamic social transformations: monograph]. Kiyiv : IVONAPN Ukraini, 226 s. [in Ukrainian].
7. Gotsalyuk, A.A. (2018). Interes yak faktor samoorganizatsiyi kulturi [Interest as a factor in the self-organization of culture]. *Visnik Natsionalnoy*

10. **Зязюн, Л.І.** (2008). Теоретичні засади розвитку та саморозвитку особистості в освітній системі Франції : автореф. дис... д-ра пед. наук. Київ. 30 с.
11. **Короткевич, К.** (2020). Поняття самоорганізації навчання у контексті самоорганізації професійної підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Молодь і ринок*. № 3–4. С. 162–168.
12. **Лобода, О.Є.** (2021). Феномен «Освітнє середовище» з позицій сучасних підходів його осмислення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 77 (2). С. 19–22.
13. **Мирончук, Н.М.** (2018). Самомотивація як складова самоорганізації викладача у професійній діяльності. *Проблеми освіти* : зб. наук. праць / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД». Вип. 88 (ч. 2). С. 65–74.
14. **Петренко, О.Б.** (2018). Дефініція і сутнісне наповнення поняття «освітнє середовище» у контексті сучасної освітньої парадигми. *Інноватика у вихованні*. Вип. 7(2). С. 6–16.
15. **Самчук, З.** (2023). Перехрестя науково-освітніх альтернатив: монополія на прийняття рішень чи культивування компетентності? *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 28(2), 171–196. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-10>.
16. **Туленков, М.** (2007). Сутність і співвідношення понять „організація”, „самоорганізація” і „управління». *Політичний менеджмент*. № 1. С. 24–35.
- akademiyi kerivnih kadrov kulturi i mistetstva*. № 3. S. 16–20. [in Ukrainian].
8. **Gotsalyuk, A.A.** (2018). Samoorganizatsiya kulturi: suchasna paradigma. *Ukrayinska kultura : minule, suchasne, shlyahi rozvitku* : nauk. zb. [Self-organization of culture: a modern paradigm. Ukrainian culture: past, present, ways of development: science. coll.]. Vip. 25 / uporyad. i nauk. red. V. G. Vitkalov ; redkol.: Yu. P. Bogutskiy, S. V. Vitkalov, Volkov S. M. ta in.; nauk.-biblogr. redaguvannya naukovoji biblioteki RDGU. Rivne : RDGU, S. 181–186 [in Ukrainian].
9. **Gotsalyuk, A.A.** (2018). Rol samoreguluvannya u formuvanni Innovatsiyanoi kulturi [The role of self-regulation in the formation of innovative culture]. *Visnik Natsionalnoyi akademiyi kerivnih kadrov kulturi i mistetstva*. 2018. № 2. S. 16–20 [in Ukrainian].
10. **Zyazyun, L.I.** (2008). Teoretichni zasady rozvitku ta samorozvitku osobistosti v osvitniy sistemі Frantsyii [theoretical principles of personality development and self-development in the educational system of France]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv. 30 s. [in Ukrainian].
11. **Korotkevich, K.** (2020). Ponyattya samoorganizatsiyi navchannya u konteksts samoorganizatsiyi profesiyanoi pidgotovki maybutnih vikladachiv horeografichnih distsiplin [The concept of self-organization of learning in the context of self-organization of professional training of future teachers of choreographic disciplines]. *Molod i rinok*. № 3–4. S. 162–168 [in Ukrainian].
12. **Loboda, O.E.** (2021). Fenomen «Osvitne sereдовисhe» z pozitsiy suchasnih pidhodlv yogo osmislennya [The phenomenon “Educational environment” from the standpoint of modern approaches to its understanding]. *Pedagogika formuvannya tvorchoyi osobistosts u vischly i zagalnoosvitniy shkolah*, № 77 (2). C. 19–22 [in Ukrainian].
13. **Mironchuk, N.M.** (2018). Samomotivatsiya yak skladova samoorganizatsiyi vikladacha u profesiyniy diyalnosti [Self-motivation as a component of a teacher's self-organization in professional activity]. *Problemi osviti*: zb. nauk. prats / DNU «Institut modernizatsiyi zmlstu osviti» MON Ukrayini. Vinnitsya : TOV «Nilan-LTD», Vip. 88 (chastina 2). S. 65–74 [in Ukrainian].
14. **Petrenko, O.B., & Definiitsiya, I.** (2018). Sutnssne napovnennya ponyattya «osvstne sereдовисhe» u kontekstl suchasnoyi osvitnoyi paradigmi [Definition and essence of the concept of “educational environment” in the context of the modern educational paradigm]. *Innovatika u vihovanns*. Vip. 7(2). S. 6–16 [in Ukrainian].
15. **Samchuk, Z.** (2023). Perehrestya nauko-vo-osvitnih alternativ: monopoliya na priynyattya rishen chi kultivuvannya kompetentnosti?[Crossroads of scientific and educational alternatives: monopoly on decision-making or cultivation of competence?]. *Filosofiya osviti. Philosophy of Education*. 28(2), 171–196. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-10> [in Ukrainian].
16. **Tulenkov, M.** (2007). Sutnist i spivvidnoshennya ponyat „organizatsiya”, „samoorganizatsiya” i

„upravlinnya” [The essence and relationship of the concepts “organization”, “self-organization” and “management”]. *Politychniy menedzhment*. № 1. S. 24–35 [in Ukrainian].

17. **Bertalanffy, L.** (1968). *General System Theory*. New York : George Braziller. 237 p.
18. **Haken, H.** (1978). *Synergetics*. Berlin : Springer. 325 p.
19. **Jantsch, E.** (1980). *The Self-Organizing Universe: Scientific and Human Implication of the Emerging Paradigm of Evolution*. Oxford : Pergamon Press. 343 p.

Alla HOTSALYUK

Self-organization of the educational environment as an indicator of education efficiency

The article highlights the issue of the modern understanding of the self-organization of the educational environment as an indicator of the effectiveness of education. It was concluded that the effectiveness of education directly depends on the functioning of a balanced educational environment, which will be based on self-organization. Self-organization of the educational environment will help each participant in the educational process to realize the need to improve personal qualities, as well as to realize the desire to develop and acquire new competencies in a period of rapid changes and extraordinary challenges.

Key words: self-organization, educational environment, synergy, form and content, paradigm of world perception, personal development, effectiveness and quality of education.